

„Toen nu de kraaien hun aanvallen hervatten, vluchtten zij voor de geheimzinnige macht, die de slangen zich zoo plotseling veroverd hadden, steeds door de wraaklustige slangen achtervolgd. Eindelijk kwamen ze bij een dorp, waar de menschen bezig waren nila (indigo) te maken, en in hun doodsangst vlogen ze in het indigo-vat. Zoo waren ze hun vervolgers kwijt geraakt, maar van dat oogenblik af zijn de kraaien altijd zwart gebleven.

„De brilslang echter heeft voor alles wat op een buis lijkt een onoverwinlijke vrees behouden. Daarom moet men in streken, waar ze veel voorkomen, altijd een stukje bamboe bij zich hebben. Zoodra ze de bamboe zien vluchten ze, uit angst ook deze buis te moeten inslikken”.

Er schijnen werkelijk menschen te zijn, die in streken waar veel slangen voorkomen steeds een stuk bamboe bij zich dragen. Het is eigenlijk heel jammer, dat POESPOKADJANG niet al haar onderdanen het gif in een buisje liet opslokken: dan zouden er nu in Britsch-Indië niet jaarlijks 20.000 menschen door slangenbeten omkomen, want er groeit daar toch werkelijk bamboe genoeg!

Tasikmalaja, IX 1928.

Dr F. KOPSTEIN.

FLORISTISCHE INDRUKKEN VAN TJIBODAS

Onder dezen waarschijnlijk te veel belovenden titel wil ik trachten eenige ondervindingen op papier te zetten, die ik als Hollandsch florist in dit zoo bekende en terecht beroemde gebied opdeed.

In Juli van dit jaar wandelden mijn vrouw en ik het warme wegje af, dat van Tjipanas (voor de post moet er altijd Sindanglaia bij!) naar den bergtuin te Tjibodas leidt. Links van den weg al dadelijk een boompje met kort gesteelde, hangende, okselstandige bloemen met talrijke wijnroode, smalle kroonslippen. In het begin zijn alle boomen voor een baar groote vraagteekens, zelfs al bloeien ze. Dit vraagteeken bleek te zijn een exemplaar van de reeds lang geleden, door wijlen den hortulanus TEYSMANN, gëimporteerde Sumatraansche *Rhodoleia Teysmanni*, een Hamamelidacee. De bloem bleek een hoofdje te zijn van 4 — 7 bloempjes, de roode slippen: de smalle kroonslippen, die alleen aan den buitenkant van iedere bloem ontwikkeld zijn. Het vogelbezoek aan genoemden boom, dat uitvoerig geschetst is door DOCTERS VAN LEEUWEN¹⁾ konden wij in de gauwigheid natuurlijk niet waarnemen. Ik stel me voor in het vervolg geen vraagteekens meer te vermelden, doch het te doen voorkomen, alsof de planten me volkomen bekend waren, hopende dat er hierdoor geen vraagteekens voor in de plaats komen bij sommige der lezers, die nog nooit in de West-Javaansche bergen zijn geweest.

Langs het warme wegje, dat door meer of minder gezette menschen wel te paard of per tandoe wordt afgelegd, vallen nog op de Javaansche eereprijs, *Veronica javanica*, die hier als ruderaal de rol vervult van de Hollandsche akker-eereprijs, en verder nog 3 soorten droogbloem. De eerste is de ook in Holland voorkomende *Gnaphalium luteo-album*; de tweede doet sterk aan de boschdroogbloem denken en MIQUEL noemt deze de forma *sundana* van de genoemde soort. De onderzijde der bladeren is hagelwit door dicht aangedrukt, soms iets geribbeld vilt, de bovenzijde is kaal, het blad is dun leerachtig, spatelvormig in omtrek, de top spits.

¹⁾ Vogelbloemen, dit tijdschrift XVI (1927) bldz. 2-6, fig. 1-4.

De derde vorm komt in de literatuur voor onder den naam *G. indicum* en bezit aan beide kanten van de bladeren los, wollig-vlokkig vilt; de structuur van deze is kruidachtig en ze verwelken snel, in omtrek zijn ze ook spatelvormig, doch met stomp afgeronden top.

Over het belang van onzen bergtuin op 1400 m hoogte en de fraaie inrichting ervan wordt men uitstekend voorgelicht door de Gids¹⁾ en de andere boeken, zoodat dit hier stilzwijgend voorbijgegaan kan worden. Op de paden kan een zeer „korte” flora verzameld worden, die wel de moeite waard is hier vermeld te worden;

deze bestaat uit: *Hydrocotyle sibthorpioides* (in eenige der tallooze vormen), *H. javanica*, *Ophioglossum reticulatum*, *Centipeda orbicularis* (de kleinste composiet, die ik ken), *Hypericum japonicum*, *Drymaria hirsuta* en *cordata*, *Oxalis corniculata* (een grootbloemige sterk behaarde en een kleinbloemige veel minder behaarde vorm), *O. corymbosa* en *latifolia*, de laatste met fraai oranje gestreepte witvliezige bolschubben en uitloopers met dochterbolletjes, en ten slotte eenige *Cerastiums*, die niet in duidelijke soorten werden onderscheiden, misschien was alles *C. glomeratum*.

We gaan (hier op papier) direct het bosch in. Vlak achter het laboratorium kijkt men tegen den hoogen boschrand aan. Eenige *rasamala*'s steken er ééns zoo ver boven uit. Langs het pad de buitengewoon fraaie *Eupatorium ianthinum* met groote fluweelachtig glanzende bladeren en een lila bloemenpracht, die op fig. 1 slechts ten halve uitkomt. Later zouden we een prachtexemplaar leeren kennen op 1600 m

Fig. 1. *Eupatorium ianthinum*, Tjibodas, 1400 m.

(Foto Van Steenis)

hoogte bij Tjibeureum tegen den loodrechten wand onder den middelsten waterval. Doch laten we niet vooruitloopen op al het moois, dat ons wacht. Meerdere van deze vluchtelingen uit den tuin, meerendeels Amerikanen, komen we tegen. Sommige, zooals de half liggende, half slingerende *Eupatorium riparium* REGEL met witte bloemen, zijn reeds veel hooger te vinden. Het maakt eerst den indruk als zou het bosch min of meer overstromd worden door allerlei invoerlingen. Bij nadere beschouwing blijken ze echter alle op die plaatsen voor te komen, waar de mensch paden en sleuven heeft gekapt. In het eigenlijke bosch is het vrijwel buitengesloten, dat er ook maar één stand zou kunnen houden.

Welk een totaal anderen indruk geeft dit bosch als dat, hetwelk we gewend zijn in Europa aan te treffen! Dáár een éénvormig loof- of naaldwoud met veel voorjaarsplanten, een enkele lage heester en nog minder kruiden, die het duister

¹⁾ M.L.A. BRUGGEMAN, Gids voor den bergtuin Tjibodas, Sindanglaja. (1927).

van het gesloten bladerdak kunnen verdragen. Hier een overweldigende hoeveelheid soorten, en een zóó groote verscheidenheid in bouwplan en levensvorm, dat een eenigszins rationeele indeeling hiervan een onmogelijkheid lijkt. Hoe in den wirwar van 40 m hooge lianen, van epiphyten, boomen, struiken, en de bij nadere beschouwing voor den dag komende parasieten, saprophyten, de orde te brengen, die de plantengeograaf vraagt? Hoe de minimale *Corysanthes* (fig. 6) en de 50 m hooge *Altingia* door dit systeem te omvatten en er een eigen plaats in te geven? In onder gespecialiseerde omstandigheden levende planten-gemeenschappen, waar één levensvorm de hoofdrol speelt (mangrove, strand, woestijn, weide), is het den plantensociologen mogelijk geweest eenig licht te ontsteken omtrent het samenleven der individuën. Voor de levenswijze der epiphyten, saprophyten, parasieten en kraterplanten der tropische regenwouden zal het misschien eveneens mogelijk blijken de benodigde regelmaat voor den weetgierigen mensch na te speuren, maar frequentie (regelmaat in voorkomen) en abundantie (grootte van het individuëntal) kunnen pas bestudeerd worden bij een volledige kennis van alle ontwikkelingstoestanden van iedere soort apart, en dan nog blijft de moeilijkheid van het terrein over, dat even zoo vol planten zit, als een spons vol water, met dien verstande, dat de spons dan horizontaal uitgespreid is en een dikte bereikt van 40 à 50 m. En dan nóg is pas een plaatselijk boschtype uitgewerkt. Hoeveel verschillende typen zijn er niet, zoowel in vertikalen als in horizontalen zin? Het hoogopgaande regenbosch (gemengd loofwoud) van Tjibodas gaat naar boven over in een ander type, waar *Podocarpus* en *Schima* (p o e s p a) de r a s a m a l a vervangt en dit maakt op zijn beurt plaats voor een al lager en lager wordend moswoud. De overgangen zijn volmaakt geleidelijk, sprongsgewijs veranderende associaties schijnen totaal te ontbreken.

In horizontalen zin is het opvallend, hoe dicht bij elkaar gelegen hellingen en toppen op de zelfde hoogte een totaal verschillend aanzien hebben, hetgeen hieronder voor Tjibeureum en den Geger Bintang even aangestipt zal worden. Hoe sterk verschillen de in geographisch opzicht zoo dicht bijeengelegen Pangrango, Gedé en Salak niet? en hoe verschillen de noord- en zuidhelling van den Gedé zelf niet aanzienlijk?

Dan is er nog de zeer eigenaardige frequentie van de soorten, waarvoor een maat gevonden kan worden in den gemiddelden afstand van de individuën onderling. Ook in dit opzicht, de betrekkelijke zeldzaamheid, wijkt de jungle, zoo niet essentieel, dan toch quantitatief totaal af van de flora der gematigde streken. Inderdaad zijn er tal van soorten, die men onder den term „meer of minder algemeen” kan omvatten. Een groot aantal is echter doorgaans slechts in weinige individuën te vinden. Het sterkst uitgesproken zijn in dit opzicht de Orchideeën, Gesneriaceae en nog vele andere. Vele soorten van Orchidaceae zijn slechts op één helling gevonden (locale endemen) en daar vaak nog slechts zeldzaam. Duidelijk wordt dit geïllustreerd in een brief van een beroemd botanicus, die schreef, dat wanneer men hem geblinddoekt ergens zou brengen in het Maleische gebied (zoover is het niet gekomen), hij zich eenigermate zou kunnen oriënteren, wanneer er maar Gesneriaceae te vinden waren.

Na deze uitweiding over de gedachten, die bij me opkwamen, toen ik voor het eerst het Javaansche bergwoud betrad, zijn we aangekomen bij een plaats, waar een snelstroomende slokan links van het pad wit-omzoomd is door een rijkbloeiende boeboekoean (s), *Strobilanthes cernua*. Kleine, zoowel als groote

exemplaren zijn rijk in bloei. De witte, groen gerande schutbladen van deze Acanthacea dragen op de flanken, tijdens den bloei zittende, bij vruchtrijpte lang gesteelde, kleine klierknopjes. Plaatselijk is deze soort zeer talrijk. Opvallend is echter, dat een aantal in niets te onderscheiden, ertusschen door groeiende, tot 2 m hooge exemplaren, geen enkel bloempje vertoont.

Een eindje verder is een brugje, waar men onder de overhangende takken van 3 m hooge katjoeboeng(s) *Pseudodatura suaveolens* doorloopt met zijn onwaarschijnlijk groote, witte, 5-puntige, trompetvormige, hangende bloemen. Dit is ook

Fig. 2. *Hedychium Roxburghii*,
Huis ten Bosch, 1500 m.
(Foto Van Steenis)

een Amerikaan, maar een zeer fraaie, die geen efficiency in opbouw vertoont, maar reclame genoeg maakt. Overigens valt het mij niet mee, wat veel-bloemen-vinden betreft. Eensdeels ligt het natuurlijk hieraan, dat de meeste bloemen in de bovenste laag van het bosch te vinden zijn. Zoo nagenoeg alle grootere hoogte bereikende boomsoorten, talloze lianen, die zich als dikke koorden verliezen in het bladerdak, en vele epiphyten. Voor de rest is het mijn ongeschoolde oog, dat gewend aan een min of meer vlakke vegetatie, zich nu naar 3 dimensies moet instellen op het floristisch zóózeer gevariëerde bosch. Vandaar, dat ISROP, de mantri, me moet wijzen op de reusachtige, halfbolvormige, rose bloeiwijzen van een $\pm$ 3 m hoog boompje vlak langs het pad: *Ixora longituba*. Nog vinden we een takje met onder witbewaste bladeren van *Acer niveum* met zijn eschdoornvruchten, welke een ieder bekend zijn uit zijn prille jeugd. Platte groote eikels met fraai beschubd napje liggen overal verspreid. Vlak voor de splitsing van het pad bij het moeras, dat zich aan den voet van de watervallen van Tjibeureum bevindt, is *Viola pilosa* in overvloed te vinden en ISROP

wijst ons hier de plaats, waar *Nepenthes gymnamphora*¹⁾ in grooten getale voorkomt. Algemeen is de heerlijk geurende, lichtgele *Hedychium Roxburghii*, die zowel epiphytisch als op den grond voorkomt; een facultatieve epiphyt dus (fig. 2). De facultatieve epiphyten van hier kunnen het best vergeleken worden met de planten, die in Holland in knotwilgen voorkomen.

Een andere even interessante, als fraaie plant is de op foto 3 weergegeven *Rhododendron javanicum*. Vlak bij den pasanggrahan op 1400 m hoogte zijn de afgevallen bloemen wel eens in het bosch te vinden. Op de steenige moerasvlakte

¹⁾ Voor een uitvoerige behandeling verwijs ik naar het artikel van Dr B. H. DANSER, getiteld: Indische Bekerplanten, in dit tijdschrift, XVI (1927) 197-205 met gekleurde plaat.

voor de watervallen komt deze soort echter in struikvorm voor. Hetzelfde verschijnsel is te zien op de kraterfelden van Salak en Gedé. Het is ook een kraterplant bij uitnemendheid. De verklaring, die Dr VON FABER in zijn werk: *Die Kraterpflanzen Javas*, hiervoor geeft, is dat bij deze en meerdere kraterplanten de groote hoeveelheden aluminiumverbindingen, die de kraters en solfataren steeds begeleiden, een gunstig gespecialiseerd milieu aan de planten bieden. Dit zou tevens het voorkomen verklaren van *Gaultheria fragrantissima*, *G. leucocarpa*, *Myrica javanica*, *Eurya japonica*, *Leptospermum javanicum*, *Symplocos sessilifolia* en *Vaccinium varingüfolium* op dezelfde moerassige rotsvlakte, waar de genoemde *Rhododendron* ook voorkomt

Fig. 3. *Rhododendron javanicum*,
Tjibeureum, 1600 m.

(Foto Van Steenis)

Fig. 4. *Trichosporum longiflorum*,
Tjibodas 1400 m.

(Foto Van Steenis)

op een hoogte, die ver beneden die blijft, waarop de hooggebergte- en kraterplanten in kwestie doorgaans gevonden worden. Het kan hier namelijk in verband gebracht worden met een der laatste uitbarstingen van den Gedé, waarvan de lavastroom juist de watervallen van Tjibeureum bereikt heeft. Volgens mondelinge mededeeling van Dr VON FABER is deze oude lavastroom inderdaad ook floristisch te vervolgen van Tjibeureum tot aan de kraters van den Gedé.

Een andere aardige epifyt is *Trichosporum Horsfieldii*, die hier tusschen de struikjes van *Rhododendron* voorkomt, met licht scharlakenroode bloemen, niet zóó fraai, als de hier op fig. 4 afgebeelde *Trichosporum longiflorum*, die we vlak achter de pasanggrahan aantreffen. De laatste heeft langere scharlakenroode bloemen met dofzwarte banden en vlekken op de onderlip en zijlobben en is de fraaiste Javaansche vertegenwoordiger van dit geslacht der Generiaceae.

Intusschen vragen de watervallen onze aandacht. Over den rand storten ze ineens een 25 à 30 m naar beneden in een beek. De open, nagenoeg loodrechte wand is drijfmat. Trouwens de regen van het verstoven water is op eenige tientallen meters afstand merkbaar. Het loont de moeite om door de drijfmatte moskussens tegen den wand op te klauteren, al is het behoud van droge voeten uitgesloten. Voor de eerste maal in de tropen zag ik hier veenmos (*Sphagnum*). Verder *Dipteris conjugata*, een forsche varen met kruipenden, houtigen, bruinharigen wortelstok, waarop op korte afstanden de blikharde, stijf rechtopstaande, tot 2 m lange stelen. De bladschijf aan den top is 2-deelig en aan den rand in vele kleinere en grotere slippen verdeeld. De onderzijde van de bladschijf is geel van de onregelmatig verspreide sporangiën.

Fig. 5. *Balanophora elongata*, Gedé, 2700 m.
(Foto Van Steenis)

Daarnaast staat nog een ongewone verschijning, namelijk de forsche *Gunnera macrophylla*, tarate goenoeng (s.), een Haloragidacea, een verwante van de in Holland vaak gekweekte, uit Amerika afkomstige *scabra*. De korte rechtopstaande stengel is dicht bedekt met de elkaar rakende, zadelvormig aflopende bladvoeten en einigt in een pluim van aartjes, die in de onderste helft uit ♀, in de bovenhelft uit ♂ bloemen bestaat. De bladschijf is groot, rond-

niervormig in omtrek en staat zwak trechtervormig naar boven uit.

We glibberen langs de van water oververzadigde, dikke moskussens weer naar beneden en soppen terug in het moeras, waar het straatgras, *Poa annua*, plaatselijk een hoofdrol speelt. Daartusschen groeit de Javaansche „kruipende” boterbloem: *Ranunculus diffusus*. De rotswand onder den middelsten waterval is geheel bedekt met *Elatostema paludosum*. Het effect op een afstand gezien is een witschuimende waterstroom op een donkergroenen achtergrond.

Rechts is de derde waterval, die in een kloof verborgen, naar beneden komt schuimen en beneden een beek vormt door een geheel bosch van wilde pisang (*Musa?malaccensis*). Daar wijst ISROP ons *Balanophora*, een kleiner exemplaar dan de hier op fig. 5 weergegeven *B. elongata*. De effen grijze „beharig” van sommige knotsvormige toppen boven de donkerroode schubben wordt veroorzaakt door de fijne uitstekende stempels, de felwitte verhevenheden op andere bloeiknotten zijn verzamelingen van meeldraden.

Het moeras zelf is een dichte struikwildernis, waar de uit Amerika afkomstige, manshooge *Eupatorium pallescens*, abusievelijk wel Javaansche vlier geheeten, de hoofdrol speelt. Onder de kruiden vallen weer een paar planten op, die aan de

Hollandsche flora herinneren; Javaansch torkruid: *Oenanthe javanica* en een gelige pinksterbloem *Cardamine africana*. De puttees zitten vol met de van haakjes voorziene leden der peul van *Desmodium Scalpe*, een sierlijk kruid met oranje-roode bloempjes. Naar de zijde van den Geger Bintang is een beek volgepoot en -gegroeid met de door Inlanders gekweekte *salada ajer* (s.) de witte waterkers: *Nasturtium officinale*. Noch om Buitenzorg, noch elders op Java is deze soort bloeiend aangetroffen dan een enkele maal op den Boerangrang. In het vijvertje van den bergtuin bevinden zich bloeiende en vruchtdragende exemplaren. Volgens mededeeling van den heer BRUGGEMAN zijn dit planten afkomstig van zaad betrokken van de firma VILMORIN te Parijs. Een analoog geval dus als dat van de in den Plantentuin ingevoerde bloeiende en vruchtdragende *Thunbergia grandiflora*, welke soort hier overigens nimmer vrucht draagt. Merkwaardige gevallen van individuele variabiliteit, waarvan de oorzaak nog in een geheimzinnig duister is gehuld. De *Thunbergia* vormt namelijk bij bestuiving met de wel fructificeerende plant nog geen vruchten.

Het plan is naar Tjibodas terug te keeren over den steilen, smallen kam van den Geger Bintang en dan door het ravijn bij Rarahan terug. Dit is wel één der minst gemakkelijke tochten, die men in het overigens zoo goed begaanbare bosch boven den bergtuin kan maken. We lieten ons daardoor evenwel niet afschrikken.

Over het algemeen valt het op, dat de flora naar dezen kant veel meer ongerept is, dan dat in de onmiddellijke omgeving van Tjibodas. Er komt ook weinig bezoek en een pad moet nagenoeg voor iederen tocht weer opnieuw gekapt worden. Toch is er nog al veel gebotaniseerd en maakten BURCK, VALETON, BACKER, SMITH, BRUGGEMAN en VAN WOERDEN, de tegenwoordige hortulanus, er tochten, waarbij menige nieuwe aardige vondst geboekt kon worden. Het is gebleken, dat een aantal soorten eigen zijn aan deze van 1600 m hoogte bij Tjibeureum tot 2000 m opstijgenden rug, waarvan de wanden naar beide zijden steil afdalen. Zoo komt hier naast de op de paden in Tjibodas zeldzaam voorkomende *Corysanthes mucronata* (fig. 6), ook voor de slechts van hier bekende *C. carinata*, die Dr SMITH ontdekte tijdens of vlak na een wankel moment op de glibberige steile hellingen. Op het midden van de kam komt de witte sterbloem van *Argostemma uniflorum* niet zelden tusschen mos en humus doorkijken. Het is een soort, die eenbloemig is en waarbij afwisselend één blad van ieder paar gereduceerd is tot de grootte der steunbladen. Ik heb deze soort slechts op den Geger Bintang aangetroffen. Dan vonden we nog epifytisch boven op den kam eenige jonge, benevens eenige vruchtdragende

Fig. 6. *Corysanthes mucronata*, Tjibodas, 1500 m.

(Foto F. W. Went)

exemplaren van een zeldzame, gele rhodendron (*Rh. citrinum*).¹⁾ Het voorkomen van deze soort is beperkt tot den Gedé, Salak en Tangkoeban Prahoe. Met moeite doen we de eerste stappen op de modderige Z. O.-helling. De heer VAN WOERDEN, die ons vergezelde, had nog het geluk *Corysanthes mucronata* in bloei te vinden. Het enkele blaadje van deze minimale Orchidee gluurde heel vaak tusschen het mos door, dat op harde plekjes het pad bedekte. Fraaie, tengere struikjes van de witbloemige *Daphne composita* deden erg dwaas aan, als de voorstelling is ingesteld op het Hollandsche peperboompje of de daarop gelijkende alpensoorten. Die eerste

Fig. 7. *Dendrochilum cornutum*,
Geger Bintang, 2000 m.
(Foto Van Steenis)

helling gaat nog; ik had niet gedacht, dat de hier groepsgewijs staande *Dipteris* en *Gleichenia* ons op den kam zóóveel moeite zou veroorzaken. Toen wij boven gekomen waren viel al gauw naast de gewone struikvormige vleugeltjesbloem, *Polygala venenosa*, de veel sierlijker *P. pulchra* op, die beide scherp gescheiden dooreen voorkomen. Ook viel op een kruid of halfstruik, die we hadden leeren kennen van Tjibodas tot bij den top der Pangrango, namelijk *Disporum chinense*. De min of meer overhangende bebladerde gedeelten met de schijnbaar in een rij geplaatste, langwerpige, opvallend overlans generfde bladeren en de onder deze langs den stengel verspreid staande bloemen doen, behoudens de roode kleur, sterk denken aan salomonszegel. Mijn vrouw had voor deze plant dan ook reeds eerder den naam: Indisch salomonszegel verzonnen, niet wetende dat dezelfde naam al eens vroeger in één der jaargangen van de Tropische Natuur gegeven was.

Over het geheel genomen is het bosch op den eigenlijken kam laag en min of meer kreupeelig. De tot 50 m hoog opgaande reuzen-

stammen van de ki poetri (s.), *Podocarpus imbricata*, uit het bosch van Tjibeureum zijn hier niet te vinden. Ook ki bima (s.): *P. neriifolia* bereikt hier hoogstens een hoogte van ± 8 m. Herhaaldelijk zagen we omgevallen stammen, die nog met een platte wortelkoek vastzaten, maar te eeniger tijd naar beneden zouden storten, in hun val van eenige honderden meters nog andere begroeiing meeslepend. Ook door aardstoringen worden de hellingen waarschijnlijk steil gehouden. Zoo is het te begrijpen, althans aan te nemen, dat de boomen zoo laag blijven. De herbarist in me zucht en denkt: zóó moest het overal zijn, dan kon je tenminste ook eens zelf materiaal van boomsoorten inzamelen. De smalle rug is intusschen erg onregelmatig kamvormig ingesneden, hetgeen hierop neerkomt, dat je over omgevallen stammen en over en door ander struikgewas van

¹⁾ De vermelding door KOORDERS in zijn Tjibodas-flora van de nog zeldzamere, roomwitte tot zeer bleekrose *Rhododendron album* van Kandang-badak kan met goed recht betwijfeld worden. Deze schijnt alleen lokaal-endemisch voor te komen op den Salak.

het eene topje naar het andere worstelt. Mooi uitzicht op den Gedé en Pangrango is er zelden; nu eens is het een *Podocarpus*, dan weer een *Litsea citrata* of *Acronychia laurifolia*, die het uitzicht belemmert, anders was dit prachtcomplex tezamen hier wel door een foto vertegenwoordigd geweest. Het aantal epiphytische Orchideeën is zeer groot. Een der algemeenste is hier afgebeeld, namelijk de teere *Dendrochilum cornutum* (fig. 7). We komen door heele prieeltjes of wildernissen van *Nepenthes gymnamphora*, bloeiend en in vrucht. Maar dan beginnen tegen het eind, waaraan geen eind scheen te komen, *Gleichenia laevigata* en *Dipteris conjugata* ons den weg te versperren; op een ongelegen moment, daar het reeds tegen het eind van den middag loopt. De noordelijke helft van den kam is er kilometers ver totaal mee overgroeid. Waarschijnlijk is het voorkomen van deze twee typeplanten op den steilen kam te wijten aan de geringe dikte der bouwkuin (wortelkoeken als bovengenoemd toonen dit aan) en de gemakkelijheid, waarmede deze soorten de door aardstoringen van den bouwkuin beroofde kale plekken bezetten, waar dit anderen planten niet gelukt. Zij kunnen op den onverweerden of minder verweerden ondergrond postvatten, waar de andere boschplanten een sterker verweerde en daardoor meer vruchtbare bouwkuin vereischen. Halsbrekende toeren worden verricht bij het afgaan van 5 à 6 m hooge, nagenoeg loodrechte wanden, waarbij vasthouden aan de meterlange stengels van *Gleichenia* het eenige redmiddel is. (De boven gehouden bespiegeling werd dan ook niet terplaatse gehouden, maar was het resultaat van een gesprek op het Herbarium met Dr BEUMÉE.)

Langzamerhand daalt de kam naar den kant van Rarahan, al blijven de genoemde oorzaken een overwegend bezwaar om snel vooruit te komen. En ware mijn laatste chassis niet leeg geweest bij het nemen van Geger Bintang, Gedé en Pangrango tezamen bij zonsondergang, dan had dit schitterende gezicht een waardig slot kunnen vormen aan deze herinneringen aan een eerste verblijf op Tjibodas.

Buitenzorg X, 1928.

Dr C. G. G. J. VAN STEENIS.

KORTE MEDEDEELINGEN

De zeeslang op weg naar Ned. Indië? — Ik ontving onderstaand schrijven van den eersten stuurman van het s.s. Bengkalis van de „Nederland”:

„Naar aanleiding van een observatie, verricht aan boord van het stoomschip „Bengkalis” op de reis van Calcutta naar Tandjong Priok, ben ik zoo vrij de volgende bijzonderheden onder Uw aandacht te brengen, welke naar ik hoop, van voldoende interesse zullen zijn.

Genoemd stoomschip bevond zich den 15den Augustus j.l. te 1u 25 namiddag in den Indischen Oceaan, bewesten Sumatra op 2° 25' N.B. en 95° 47' O.L. De wind was ZO, kracht 1 tot 2, zee flauw kabbelend, licht dooreenloopende ZOtZe en Ze deiningen.

Op dat tijdstip werd drie streken op S.B. boeg, naar schatting op 400 m afstand, iets drijvends waargenomen, hetgeen op een grooten boomstam geleek, waarvan eenige gedeelten boven het zeeoppervlak uitstaken. De indruk werd gevestigd, alsof rond het object een school visschen zwom, door de beweging in het water. Toen de peiling van het voorwerp vijf streken was, werd, met een binocle observeerend, bemerkt, dat het geen boomstam was, maar een levend wezen dat zich bewoog en waarvan een viertal deelen van het lichaam (waarschijnlijk van den rug) boven de zee uitkwamen (zie fig. bovenaan). Deze deelen leken niet op vinnen, ze glansden in het zonlicht, waren glad en flauw gewelfd, terwijl de kleur veel overeenkomst had met die van den rug van een zeehond.

Plotseling verhief zich uit het water een gedeelte dat een dikke ronde tak scheen, diameter ongeveer 70 cm, ± 2 m lang en dat een hoek van 30° met het zeeoppervlak maakte; het uiteinde was rond. (zie benedenfig.) Langzaam dook dit gedeelte in golfbeweging weder onder, terwijl de zee thans in